

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№3

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 1011 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 11-martda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 28-fevraldagi
333/5-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Improving the efficiency of investment activity in oil and gas enterprises.....	24
Raxmatova M.G., G'ofurov Sh.N.	
Organization of control and evaluation of effectiveness in international companies.....	30
Nasimov Bakhtiyor Vasiyevich	
Xalqaro standartlarning korxona eksportini oshishidagi ahamiyati.....	35
Sobitov Diyor Abbralxonovich	
Erkin iqtisodiy zonalar boshqaruvining tashkiliy tuzilmasini takomillashtirish yo'llari	40
Ataismatov Iqboljon Zumratjonovich	
Xorazm viloyatida turizm infratuzilmasini innovatsion rivojlantirish ko'rsatkichlarini ekonometrik modellash va prognozlashtirishning ba'zi masalalari	46
Jumaniyazova Ro'za Quvondiq qizi	
Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash	60
Rasulov Muxammad Bobur Fazliddin o'g'li	
Economic analysis of investment activity of enterprises.....	66
Shermatov Akhror Abduhakimovich	
Kichik biznesni rivojlantirishda innovatsion faoliyatni moliyalashtirish yo'nalishlari	72
Z. Rahimova	
Влияние углеродного следа на экологическую устойчивость узбекистана	76
Саттарова Барно Шухратовна	
Moliya bozori dastaklari orqali xorijiy investitsiyalarni jalb etish modellarining uslubiy asoslari	84
Ibragimov G'anjion G'ayratovich	
Maqdsadli tushumlarning audit obyekti sifatidagi tasnifi va tavsifi.....	90
Ne'matov Oybek Ismatullayevich, Qambarov Abduazizbek	
Bank majburiyatlari tushunchasi, uning mazmuni va mohiyati	96
Muminova Parvina Ilhom qizi	
Sanoat korxonalariga berilayotgan soliq imtiyozlari ma'murchiligini ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan ishlar samaradorligi.....	100
Turabov Ulug'bek Olimjonovich	
Tur operatorlari va sayohat agentliklarida xarajatlar va foyda tahlili va uning turlari	106
Taniyev Ahmadjon Bahromovich	
O'zbekistonda kredit bozorini rivojlantirish istiqbollari.....	113
Salimov Burxon Abubakirovich	
Social media marketing as a key strategy in modern business.....	125
Najimova Bakhtigul Abdilkasim qizi	
O'zbekistonda yashil mahsulotlar eksportini rivojlantirish orqali barqaror iqtisodiy o'sish va xalqaro integratsiyani ta'minlash.....	129
Radjabov Bunyod Abduxalilovich	
Оценка и управление рисками в проектах строительства энергетических объектов	136
Махматкулов Жамшед Бахтиёрович	
Iqtisodiyotda ko'chmas mulk bozori hamda uning xususiyatlari	140
Ibragimov Qobil To'xtamishovich, Raimkulov Sherali O'rozdavlatovich, G'ffarov Husayn Aliyor o'g'li, Ismoilov Davronjon Ilxomjon o'g'li, Tashpulatova Shaxnoza Tursunpulatovna	
Ekologik turizmning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri va uni rivojlantirish istiqbollari (Jizzax viloyati misolida)	144
Isomiddinov Sherzod Sirojiddin o'g'li	
Ways to improve personnel policy in improving the quality of financial services provided by financial institutions.....	148
Ergashev Umidjon Ibragimovich	
Qo'shilgan qiymat solig'ining budjet daromadlarini shakllantirishdagi ahamiyati	152
Djabbarov Anvar Muxammadsaliyevich	

Tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingini aniqlash va ulardan samarali foydalanish yo'llari	157
Abdullayev Zafarbek Safibullayevich	
Tovar-moddiy zaxiralar auditini tashkil qilish masalalari	164
Turmanqulov Norpo'lat Sa'dullayevich, Botirov Lazizbek Botirovich	
O'zbekiston tijorat banklari faoliyatida aktivlar daromadlilikini oshirish masalalari.....	168
Saxibjonov Muzaffar Salijanovich	
Organization of control and evaluation of effectiveness in international companies.....	174
Nasimov Bakhtiyor Vasiyevich	
Strategic growth of global companies in contemporary environments.....	179
Djurabaev Otabek Djurabayevich	
Directions for management of the tax system.....	184
Sharokhmatov Abdurakhim Abdulamitovich	
Davlat korxonalarida moliyaviy samaradorlik va uni boshqarish tizimini takomillashtirish yo'nalishlari.....	188
Qarshiyev Nodirbek Olim o'g'li	
Проблемы, модели и методы оптимизации управления товарными запасами	193
Бабаджанов Шопулат Шомашрабович	
Literature review: the significance of digitization to management credit activity of commercial banks	200
Jo'rayev Eldor Berdibekovich	
O'zbekiston Respublikasining davlat budjeti.....	205
Ajibaeva Raiya Maxsudovna	
Yashil iqtisodiyot kontsepsiyasining shakillanishi, taraqqiyot bosqichlari va uning dolzarbligi.....	212
Kodirov Javlonbek Nematullayevich	
Bank plastik kartalari orqali masofaviy xizmatlarni takomillashtirish.....	219
Abdullayeva Dildora Qudratovna, Abdullayev Baxodirjon Valijon o'g'li, Almuratova Nurlio'lmasoy Naim qizi	
O'zbekistonda iqtisodiy o'sishni ekonometrik modellashtirish	223
Shamsiyeva Feruza Muratxodjayevna	
Mahalla faoliyati ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarini tahlil qilishning nazariy asoslari.....	232
Aliqulov Ravshan Shodiyor o'g'li	
O'zbekistonda lizing bozori tahlili.....	237
Bojev Bekzodjon Jo'raqul o'g'li, Shavkatov Behruz Rustam o'g'li	
Chakana savdoni rivojlantirishning mintaqaviy xususiyatlari	241
Ismoilov Shohjahon O'tkir o'g'li	
O'zbekistonda tibbiy xizmatlarning rivojlanish tendensiyalari, tarkibiy tuzilish tasnifi va marketing segmentlari	244
Axmedov Zafarjon A'zamovich	
Мировой опыт и перспективы развития свободно экономических зон в Республике Узбекистан.....	250
Кадилова Истора Кадилова	
Перспективы реформирования налоговой системы Республики Узбекистан в условиях глобализации.....	254
Буранова Лола Вахобовна, Садиков Искандар Гайратович	
O'zbekiston 2030 strategiyasi – islohotlar tizimligida ipoteka kreditining dolzarbligi.....	263
A'zamxo'jayeva Nihola	
O'zbekistonda sug'urta mexanizmlarini rivojlantirish istiqbollari	267
Shoraximova Zilola Nosirdjanovna	
Biologiya va tibbiyotda matematik statistika	271
Voxidov Alikul Melitosheich	
Viloyatda chorvachilik mahsulotlarini o'tgan yilga nisbatan o'zgarishi.....	283
Azimov Allaberd O'rinovich, Begaliyeva Madina Abdusamatovna	
Servis korxonalarida mobil ilovalar yordamida interaktiv xizmatlar yaratish	289
Ne'matov Nizom Ismatullayevich	
Oziq-ovqat ta'minot zanjiri tushunchasi va uning zamonaviy tendensiyalari.....	293
Nazarova A.N	

Влияние искусственного интеллекта при разработке стратегических программ на экономическое развитие страны.....	300
Каримова Нуржахон Олим кизи	
Kichik va o'rta biznesda moliyaviy menejment: muammolar va yechimlar	306
Saidvaliyeva Nigora Ziyodillayevna	
Теоретико-правовая характеристика экономических отношений	313
Фарход Махмудович Тиркашев, Исломжон Жамshedович Жамshedов	
Cash flow reporting in Uzbekistan: national accounting standards and international standards application	318
Ochilov Ilyos Keldiyorovich	
Tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari va takomillashtirish mexanizmlari	324
Baxtiyor Xabibullayev Abdulvoxid o'g'li	
Получение долгосрочного кредита и определение его размера для привлечения лизинга	330
Латипова Шахноза Махмудовна	
Ko'chmas mulk solig'ining ko'chmas mulk bozori tendensiyalariga ta'siri	335
To'lakov Ulug'bek Toshmamatovich	
Rivojlangan mamlakatlarning davlat qarzi va uni boshqarishdagi tajribasini tahlil qilishga ilmiy yondashuv	343
Suyunov Dilmurod Xolmuradovich, Abdurahmonova Feruzabonu	
Эффективный инновационный менеджмент в системе здравоохранения Республики Узбекистан.....	353
Абдурахманов З.М.	
Islom moliyasining O'zbekistondagi o'rni va O'zbekiston Respublikasining islomiy tashkilotlar va banklar bilan aloqasi	356
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi, Elboyev Otajon Polvonquliyevich	
Tadbirkorlik subyektlarida innovatsion faoliyatni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	361
Oxunjonova Madina Isoqjonovna	
Основные задачи обеспечения цифровой информационной безопасности в образовательном процессе	365
Иззатилла Пулатов Кудратиллаевич	
Tijorat banklarida komplaens nazoratni takomillashtirish.....	373
Muminova Marguba Mamirkulovna	
Kichik biznes uchun soliq imtiyozlari va ularning samaradorligi.....	378
Sarvar Ochilov	
Xalqaro moliyaviy tashkilotlarning davlat iqtisodiy rivojlanishidagi o'rni	387
Raxmonova Dildora Ergash qizi	
O'zbekiston Respublikasida kreditning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'rni	395
Eshqobulova Charos O'roq qizi	
Mintaqa sanoat korxonalari investitsiya jarayonlari rivojlanish tendensiyasining statistik tahlili.....	399
Quvatova Gulzoda Faxriddin qizi	
Natijalarga yo'naltirilgan budjetlashtirish samarali budjet menejmentining omili sifatida	403
N. Sheraliev	
O'zbekistonda kichik biznesning rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari	408
Salayev Jasurbek Komilovich	
Features and prospects for the development of digital marketing in Uzbekistan	414
Musayeva Shoiraz Azimovna	
Анализ динамики импорта узбекистана в 2017–2024 годах с учетом индекса сложности продукции (PCI)	418
Жабборов Нодира Холмурод кизи	
O'zbekistonning kredit riskini baholash: iqtisodiy barqarorlik va xavf omillari tahlili	422
Hakimov Hakimjon Abdullo o'g'li	
Investitsion jozibadorlikni oshirish – korxonalarning raqobatbardoshligini oshirishning muhim shartidir	426
Karimova Dilafruz Sadirdin qizi	

Sanoat korxonalarida innovatsion faollikni oshirish omillari.....	431
Qo'ziyev Shodiyor Qilichboy o'g'li, Xakimov Javohir Hamza o'g'li, Turganbaev Nursultan Bayram o'g'li, Masharipov Rasulbek Jo'rabekovich, Xasanov Ruslan Raxmatovich, Nurullayev Jasurbek Davronbekovich	
Теоретические основы формирования понятия «финансовая стабильность».....	437
Алиева Сусанна Сейрановна	
Developing the labor market and strategies for reducing unemployment.....	442
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi, Elmurodov Mukhammadkodir Nurmuhammad	
Iqlim o'zgarishi sharoitida raqamli texnologiyalar orqali qishloq xo'jaligida samaradorlikni oshirish yo'llari.....	450
Fayziyev Oybek Raximovich, Ochilov Ilhom Sayitqulovich, Sayfullayeva Ruxshona Farrux qizi	
To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning sanoatni rivojlantirishdagi roli.....	458
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
Ishlab chiqarish korxonalarida risklarni boshqarishning asosiy yo'nalishlari va rivojlanish istiqbollari.....	466
Muxitdinov Shuhrat Ziyaviddinovich	
Ovqatlanish xizmatlarini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlaridan foydalanish va samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari.....	470
Ravshanov Zaxiriddin Ibragimovich	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanishning ahamiyati.....	477
Safayeva Dilafuz Ruzmatovna, Karimov Abrorjon Shavkat o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalarini xarajatlarini rejalashtirish va moliyalashtirish: amaldagi holat tahlili.....	482
Bauyetdinov M.J., Medetbayeva D.T	
Tijorat banklarida foiz risklarini baholash va boshqarish.....	487
Karimov Mardon Akram o'g'li	
Zamonaviy sharoitda bank innovatsiyalaridan foydalanishning istiqbolli yo'nalishlari.....	494
Xodjimamedov Akmal Ashurovich	
A local perspective on sustainable supply chain management in Uzbekistan.....	501
Oybek Rafukjonkhoev	
Raqamli texnologiyalar orqali sug'urta kompaniyalar marketing faoliyatini takomillashtirish.....	505
Rashidova Dildora Rasul qizi	
O'zbekistonning strategik rivojlanish davrida investitsiyalarning o'rni.....	511
Akbaraliyeva Aziza Maxmadali qizi	
O'zbekiston media bozori: rivojlanishi va afzalliklari.....	516
Qodirov Obidjon Olim o'g'li	
Порядок учета скидок в бухгалтерском учете на основе МСФО.....	520
Камолова Феруза Кахрамоновна	
Tijorat banklari transformatsiyasini amalga oshirishda qimmatli qog'ozlar bozorida foydalanishning xorijiy tajribasi.....	525
Bobur Abrorovich Yusupov	
Neft va gaz sanoati korxonalari resurslardan samarali foydalanishning xorijiy tajribalari tahlili.....	533
Sonayev Sanjar Nurmatovich	
Оценка социально-экономического воздействия железнодорожных проектов.....	539
Хужаяров Бекзод Баходир угли	
Rivojlanayotgan mamlakatlarda islom mikromoliyalashning innovatsion mexanizmlari va xalqaro tajriba.....	544
Sharipova Maxliyoixon Baxtiyor qizi	
Iqtisodiy samaradorlik tushunchasining ilmiy- nazariy tahlili.....	548
Ibragimov Zukhriddin Sayfutdinovich	
Ipoteka kreditlarini moliyalashtirishda banklarning o'rni va istiqbollari.....	552
Muhitdinov Ulug'bek Diyorovich	
Mintaqaviy mehnat bozorini shakllanishining shart-sharoitlari, omillari, o'ziga xos xususiyatlari va prinsiplari.....	556
Amonov Navro'zxon Saloxiddin o'g'li	
Development of digital marketing for sustainable tourism development in Uzbekistan.....	560
Nasibabonu Abdurakhmonovna Akramova	

Kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar	565
Ibragimov Ulmas	
Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashning dolzarb masalalari	569
Akbarov Behzodxon Ulug'bek o'g'li	
Amerika qo'shma shtatlarida federal zaxira tizimi tomonidan amalga oshirilgan noan'anaviy pul-kredit siyosati	574
Djumonov Dilshod Safaroliyevich	
Intellectual mulkning ishlab chiqarishdagi ahamiyati	581
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Azizbek Umid o'g'li Abduvaliyev	
Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini baholashning xorijiy davlatlar tajribasi	585
Sattarova Gulshan Muxiddinovna	
Qimmatli qog'ozlar bozorida moliyaviy xavfsizlik: investorlar misolida.....	589
Boysunov Jamshid Baxriddin ug'li	
Amaliy-ilmiy tadqiqotlarning mazmuni, asosiy maqsadlari va qo'llanilish shakllari.....	593
Raupov Jamshid Rashidovich, Kaxramonov Zafar Kaxramonovich	
Tijorat banklarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishning dolzarb masalalari.....	597
Ergashev Olim Kenjayevich	
Islom darchalari asosida moliyalashtirishni joriy etish istiqbollari	602
Gulyamova Shaxnoza Gafurdjanovna	
Влияние финансовых технологий на трансформацию страхового рынка	606
Тангирбердиева Гулчехра Рахимжановна	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishida mamlakatimiz iqtisodiyotini holati tahlili	611
Muradova Maxliyoixon Ravshanovna	
Foreign experience in the formation of banking assets in improving the efficiency of the activities of commercial banks.....	615
Ibrohimov Davronbek Muhammadi ogli	
Роль и значение экономического потенциала в формировании стратегии регионов Узбекистана.....	628
Абдалова З.Т.	
Перспективы развития торговых отношений между Китаем и Узбекистаном.....	634
Фазлиддинова Шахруза, Расулев Дильмурод Мирза-Ахмедович	
Korxonalarda moliyaviy instrumentlarning hisobi va audit masalalarini rivojlantirish	640
Maxmudov Saidjamol Kadirjanovich	
Barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	647
Rajabov Alibek	
Digital technologies as a driver for the development of mice tourism in Uzbekistan	654
Ilkhomova Gulnoza Zaynitdin qizi	
Tadbirkorlik subyektlarining tashqi savdo faoliyati bojxona reytingini aniqlash va baholashning iqtisodiy ahamiyati	661
Azizov Sherzod Uktamovich, Mamarajabov Abdisamad Saidmurot o'g'li	
Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari	666
Shodiyev To'liqin Oltiboy o'g'li	
Sanoat korxonalari rivojlanishining atrof-muhitga ta'sirini baholashda ESG tamoyillarini qo'llash imkoniyatlari va istiqbollari	671
Turg'unov Jasurbek Alimardon o'g'li	
Museum collection management and new technology	677
Ibroximova Aziza Abbasovna	
Inklyuziyalashuv sharoitida sanoat korxonalari faoliyatining ilmiy-nazariy jihatlarini	684
Isayev Kobiljon Abdulkodirovich	
Turizm sohasida brendning O'zbekiston iqtisodiy o'sishiga ta'siri va sayyohlik yo'nalishi sifatida marketingning ahamiyati.....	693
Kobilova Maftuna	
Kichik biznes subyektlarida marketing faoliyatini boshqarishni takomillashtirish.....	697
Bektemirov Ozodjon Xusan o'g'li	
Tekislikda to'g'ri chiziqli va uning tenglamalari.....	702
Azimova Halkar Qayumovna	

Banking Legislation of the Republic of Uzbekistan: Practice and Reforms.	707
Asliddin Qurvonboyev Baxrom o'g'li, Umarova Zulaykho	
Korxonalarda reklama faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli marketingdan foydalanish.....	712
Khojiev Elshod	
Необходимость использования искусственного интеллекта в системе образования – веление времени	717
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Kon-metallurgiya kombinati faoliyatining ekonometrik modeli va uni rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari.....	721
Karimov Ma'ruf Ichthyorovich	
Ijara bo'yicha xalqaro standart qo'llanilishining xususiyatli jihatlari	725
Yusupova Malika Botiraliyeva, Satvaldiyeva Gulchexra Xudayberdiyevna	
Понятие и сущность маркетинговой деятельности малого бизнеса в Узбекистане.....	730
Убайдуллоева Малика Отабековна	
Tovar-moddiy zaxiralar tahlilini takomillashtirish	736
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich, Mirzayeva Shaxlo Faxritdinovna	
Tijorat banklarida mavjud muammoli aktivlar miqdorini qisqartirish bo'yicha xorij mamlakatlar tajribasi.....	742
Abduxalimova Marjona Xikmatovna	
Bank strategiyasini shakllantirish orqali samaradorlikni oshirish (O'zsanoatqurilishbank misolida)	748
Maxmudova Munavarxon Ruzimuradovna	
Surxondaryo viloyatida parrandachilik tarmog'ini rivojlantirish istiqbollari.....	752
Ismoilov Zuhridin Sayitqulovich	
Yangi O'zbekistonda baholovchi tashkilotlar reytingini baholash va renkingini aniqlash mexanizmining tashkiliy va huquqiy asoslarini takomillashtirishning zarurligi.....	757
Tashpulatov Giyos Toxirovich	
Raqamli transformatsiya sharoitida B2B marketing strategiyalarini tuzish va samaradorlikni belgilash.....	764
Yudashev Jamshid Abrarovich	
Iste'molchi xulq-atvori: marketing strategiyalarida uning o'rni.....	770
Hamidova Maftuna Boburjon qizi	
Impact of modern tourism infrastructure in enhancing a country's tourism potential.....	775
Ametova Shahnoza Rustamovna, Dauletbaeva Ulzada Bakhadirovna	
O'zbekistonda oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va iste'moli tahlili	780
Umarov Ilxomjon Yuldashevich, Abdulxamidova Nodira Abdurashitovna	
Xalqaro tajriba asosida uy xo'jaliklarining investitsion faoliyatini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	784
Berdiyev G'ayrat Ibragimovich	
O'zbekistonda elektroenergetika sohasi boshqaruvini tartibga solish masalalari	795
Samiev Shoxrux Faxriddin o'g'li	
O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportini moliyaviy qo'llab-quvvatlash yo'llari	801
Xaydarova Nargiza Anvarovna	
Greening Hotel Operations: A Framework for Sustainable Resource Management and Cost Efficiency in Bukhara Region.....	809
Toyirova Sarvinoz Atoevna, Canós-Darós, Lourdes, Osorio-Acosta, Estefanía	
O'zbekiston sanoat mahsulotlari eksportining tashqi bozorlar bilan o'zaro aloqalari	819
Yo'ldoshev Nozimbek Ma'rufjon o'g'li	
O'zbekistonda tibbiy ta'lim eksportining rivojlanish tendensiyalari	824
Abdullayev Javoxir Jaxongirovich	
Dunyo oziq-ovqat bozorining dinamik rivojlanishidagi o'zgarishlar, qiyinchiliklar va ularning yechimlari	832
Tolipova Baxtigul Farxodovna	
Sanoat korxonalarida boshqarish jarayonlariga omillar ta'sirini baholash uslubiyotlari	836
D.Ziyayeva	
Zamonaviy firmalarda kommunikativ aloqalar tizimini o'rnatish bilan bog'liq muammolar	840
Sh.A.Suleymanova, Sh.Z.Erkinova	

Перспективы развития электронной коммерции Республики Узбекистан	845
Маҳаммадалиева Муслимахон Шерали кизи	
Surxondaryo viloyatida o'rta muddatda uy-joylar qurilishi prognozlashtirishni tekshirish	851
Ibragimov Nodir Shopo'latovich, Ibragimov Qobil To'xtamishovich, Toshpo'latov Bobur Rasuljon o'g'li, Nuraliyeva Feruza Abdusalim qizi, Namozov Diyorbek Baxtiyor o'g'li	
Aksiyadorlik jamiyatlarida dividend siyosatini takomillashtirish orqali investitsiya jozibadorligini oshirish mexanizmlari	858
Muxammadiyev Faxriddin Baxtiyorovich	
O'zbekiston respublikasi budget daromadlarining amaldagi holati tahlili	861
Shodiyev Xurshedjon Karimovich	
Korxonalarda ishlab chikarish strategiyasini innovasion faoliyati orqali takomillashtirish yo'llari	865
Fayzullayeva Aziza Nusratillayevna	
Budget tashkilotlarining shtat jadvallari tuzish va xarajatlar smetasi	871
Xamdammov Nuriddin Abdimalikovich	
Tax Revenues and Budget Allocation: The Impact of Tax Revenues on the Economy in Uzbekistan and Indonesia	875
Vafoyeva Sevinch, Umarova Zulaykho	
Erkin iqtisodiy zonalar – rivojlanishning muhim omili	879
Axtamova Parizod Oybek qizi	
The significance and impact of contemporary tourism infrastructure in boosting a country's tourism potential	883
Matkabillova Diloram Khalilullayevna	
Tijorat banklari investitsiya faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari	887
Abduvaliyev S.A.	
Yangi iqtisodiy tizimda barqaror ish bilan bandlik konsepsiyasini ishlab chiqish va unga oid global tajribalar	892
Xoliyorova Shoxista Qaxramon qizi	
Bo'lajak pedagog-o'qituvchining innovatsion faoliyati modeliga asoslangan xolda ta'lim-tarbiya metodlari va vazifalarini o'rgatish	898
Abdullaeva Sanobar Berdievna	
O'zbekiston to'qimachilik klasterlari orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash	903
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Xalqaro standartlar asosida moliyaviy hisobot ko'rsatkichlari tahlilining ilmiy asoslari	909
G.J. Jumayeva	
Интеграция современных концепций управленческого учета в учетно-аналитическую практику вузовских научных учреждений в Узбекистане	912
Каршиева Мохинур Олим кизи	
O'zbekiston sug'urta amaliyotida umr davomiyligi funksiyalarini aniqlashda aktuar hisoblarning o'rni	916
Abdujalilova Guzal Saydillayevna	
Инструменты фондового рынка в международной практике повышения инвестиционной привлекательности бизнеса	921
Юлдуз Усманова	
O'zbekiston respublikasi moliya-kredit tizimidagi muammolari va ustuvor yo'nalish istiqbollari	931
Olimov Abror Axadjon o'g'li	
O'zbekistonning fiskal va monetar siyosati tashqi savdo defitsiti o'sishiga ta'siri	935
Baxtiyorov Sherali Muzaffarovich	
The accounting system in trade organizations, as well as the classification of income in trade	941
Qurbonov Tolmasjon Namoz o'g'li, Shodiyev Fazliddin Qalandar o'g'li, Annayev Abdurasul Abdurashidovich	
O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sish omillari va ularning tahlili	947
Ayubov Ilyos Ilxomovich, Ro'ziqulov Abduqahhor Ixtiyor o'g'li	
Mehmonxona restoranlarida xodimlar malakasini oshirish tizimi va ularning samaradorlikka ta'siri	954
Yaxshiyev Xusniddin Tolibovich	

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy asoslari va mamlakatimizda yaratilgan shart-sharoitlar	958
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti	
Yog'-moy korxonalari personalini boshqarishning ahamiyatli jihatlari.....	963
Azlarova D.A.	
Mahalliy budget daromadlari bazasini kengaytirishda hokimliklarning vakolatlarini oshirish masalalari	967
Tuychiev Kamoliddin	
O'zbekiston yengil sanoat korxonalarida marketing strategiyalari	974
Bazarova Fayyoz Tuxtamurodovna	
Innovative technologies of modern accounting and their impact on efficiency	979
Annayev Abdurasul Abdurashidovich	
Роль телекоммуникации в экономике Республики Узбекистан	983
Бабаназарова Гульзар Зиуатдиновна	
Роль финансов в Узбекистане на современном этапе	987
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи	
Mahalliy budjetlarni boshqarish va tuzish tartibi	992
Qo'ldoshev Diyor O'rol o'g'li	
Elektron tijoratni soliqqa tortish ma'muriyatchiligini takomillashtirish yo'nalishlari.....	997
Urazaliyev Kamoliddin Tajikovich	
Soliq xulq-atvorini shakllantirishda davlat dasturlari va vositalarining roli.....	1003
Abdurahmonov Abdumalik Abdug'ani o'g'li	

SOLIQ XULQ-ATVORINI SHAKLLANTIRISHDA DAVLAT DASTURLARI VA VOSITALARINING ROLI

Abdurahmonov Abdumalik Abdug'ani o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti

e-mail: xeron289@gmail.com

ORCID: 0009-0005-4049-0774

Annotatsiya: Soliq xulq-atvorini shakllantirish jarayonida davlat dasturlari va vositalari muhim ahamiyatga ega. Har bir mamlakat o'z iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlariga mos ravishda soliq siyosatini shakllantiradi hamda fuqarolar va tadbirkorlik subyektlarining soliqqa bo'lgan munosabatini tartibga soluvchi mexanizmlarni joriy etadi. Ushbu jarayonda shaffoflik, soliq tushunchalarini keng targ'ib qilish, soliq to'lovchilarga qulay xizmatlar yaratish va rag'batlantirish tizimlaridan foydalanish asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Tadqiqotda Filippin, Singapur va Skandinaviya davlatlarining soliq xulq-atvorini shakllantirish bo'yicha ilg'or tajribalari tahlil qilinadi. Singapurda soliq jarayonlari maksimal darajada soddalashtirilgan va texnologik innovatsiyalar orqali avtomatlashtirilgan bo'lsa, Filippinda aholining soliqlarga munosabatini o'zgartirish uchun targ'ibot va ta'lim dasturlari keng qo'llaniladi. Skandinaviya mamlakatlarida esa soliqlarning ijtimoiy adolat va barqarorlikni ta'minlash vositasi sifatida qabul qilinishiga urg'u beriladi. Ushbu tajribalar soliq xulq-atvorini shakllantirishda samarali strategiyalarni ishlab chiqishda muhim namuna bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Soliq, ma'murchilik, xulq-atvor, imtiyoz, jarima, rag'bat, daromad, byudjet, mexanizm, ishonch, fiskal, korxona, samaradorlik, baholash.

Abstract: In the process of forming tax behavior, state programs and tools are important. Each country forms a tax policy in accordance with its economic and social conditions and introduces mechanisms that regulate the attitude of citizens and business entities to the tax. Transparency, broad promotion of tax concepts, the creation of taxpayer-friendly services, and the use of incentive systems are among the main factors in this process.

The study analyzes the pioneering experiments of the states of the Philippines, Singapore and Scandinavia on the formation of tax behavior. While tax processes in Singapore are maximally simplified and automated through technological innovation, propaganda and educational programs are widely used in the Philippines to change the attitude of the population towards taxes. In Scandinavian countries, however, there is an emphasis on the adoption of taxes as a means of social justice and sustainability. These experiments serve as an important example of the development of effective strategies in the formation of tax behavior.

Key words: Tax, Administration, conduct, privilege, fine, incentive, income, budget, mechanism, trust, fiscal, enterprise, efficiency, assessment.

Аннотация: Государственные программы и инструменты имеют важное значение в процессе формирования налогового поведения. Каждая страна формирует свою налоговую политику в соответствии со своими экономическими и социальными условиями и внедряет механизмы, регулирующие отношение граждан и субъектов предпринимательства к налогам. В этом процессе прозрачность, широкое продвижение налоговых концепций, создание удобных для налогоплательщиков услуг и использование систем стимулирования являются одними из ключевых факторов.

В исследовании анализируется передовой опыт Филиппин, Сингапура и скандинавских стран в формировании налогового поведения. В то время как в Сингапуре налоговые процессы максимально упрощены и автоматизированы с помощью технологических инноваций, на Филиппинах широко используются информационно-просветительские программы для изменения отношения населения к налогам. Однако в скандинавских странах упор делается на восприятие налогов как инструмента обеспечения социальной справедливости и стабильности. Этот опыт служит важным примером для разработки эффективных стратегий в формировании налогового поведения.

Ключевые слова: налог, администрирование, поведение, льготы, штрафы, стимулы, доход, бюджет, механизм, доверие, финансы, предприятие, эффективность, оценка.

KIRISH

Har bir davlatning ijtimoiy qatlamini himoya qilishda davlat tomonidan amalga oshiriladigan iqtisodiy yordamning ahamiyati katta, albatta. Bu iqtisodiy ko'makning asosini esa davlat byudjetidan sarflanadigan xarajatlar tashkil etadi va bu xarajatlar davlat byudjeti daromadlarini shakllanish manbai bo'lgan soliq tushumlariga asoslanganligi ham barchaga ma'lum. Bugungi kunda davlat byudjeti daromadlarini shakllantiruvchi soliq to'lovlar va yig'imlarini undiruvchi bir qancha soliq va yig'imlarni undiruvchi mexanizmlar shakllanib ulgurgan, shu bilan birga har bir jamiyatda soliqlarni to'lamaslikka va majburiyatlarni bajarmaslikka harakat qiluvchi soliq to'lovchilar ham mavjud ekanligini inkor etib bo'lmaydi.

Ko'plab tadqiqotlarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, soliq to'lovchilarning soliqdan qochishi yoki soliq majburiyatlarining bajarmasliklari ostidan soliq organlari soliq nazoratini amalga oshirish kabi chora-tadbirlarni amalga oshirib kelishmoqda. Ko'proq diqqatni qaratishimiz kerak bo'ladigan tadqiqot mavzumi soliq xulq-atvori bo'lmish soliq tekshiruvlari va soliq tekshiruvlarigacha bo'lgan soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini alohida ta'kidlash lozim. Soliq organlarining asosiy maqsadi soliqqa tortiladigan soliqlarni qonun hujjatlariga muvofiq soliq tizimiga ishonchni saqlaydigan shaklda to'plashdir [1].

Zamonaviy biznesda soliq ma'muriyati korxonalar uchun raqobat muhitini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. To'g'ri yo'lga qo'yilgan soliq tizimi nafaqat davlat daromadlarini yig'ishni ta'minlabgina qolmay, balki qulay ishbiarmonlik muhitini yaratishda ham muhim rol o'ynaydi. Samarali soliq ma'muriyati investitsiyalarni jalb qilish, tadbirkorlikni rag'batlantirish va iqtisodiy o'sishga ko'maklashish orqali korxonalarning raqobatdosh ustunligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish murakkab va ko'p qirrali vazifa bo'lib, turli omillarni diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada soliq xulq-atvorini takomillashtirish va uning raqobat muhitini yaxshilash bilan bevosita bog'liqligi bilan bog'liq masalalar ko'rib chiqiladi. Hozirgi soliqlarda korxonalar va hukumatlar duch kelayotgan muammolarni tahlil qilib, biz e'tibor va islohotlarni talab qiladigan asosiy sohalarini aniqlashga intilamiz. Oldinda turgan muammo va imkoniyatlarni har tomonlama anglash orqali biz mamlakatimizda iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradigan va innovatsiyalarni rag'batlantiradigan yanada mustahkam va raqobat muhitiga yo'l ochib bera olamiz.

Soliq xulq-atvori orqali hukumatlar daromadlarni davlat xizmatlarini, infratuzilmani va iqtisodiy rivojlanishni moliyalashtirish uchun safarbar qilish mexanizmi bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston sharoitida samarali soliq xulq-atvorini milliy iqtisodiy maqsadlarga erishishda, ayniqsa, amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar va soliq-byudjet siyosatini modernizatsiya qilish borasidagi sa'y-harakatlar sharoitida muhim rol o'ynaydi.

O'zining muhimligiga qaramay, soliq ma'muriyatchiligi optimal samaradorlikka erishishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash, ma'muriy samaradorlik, texnologik integratsiyaning yo'qligi va shaffoflikning cheklanganligi kabi muammolar soliq organlarining daromadlarni maksimal darajada yig'ish va ixtiyoriy ravishda bajarilishini ta'minlash qobiliyatiga to'sqinlik qiladi. Bu muammolar soliq xulq-atvorini baholash, kamchiliklarni aniqlash va maqsadli islohotlarni amalga oshirishga tizimli yondashishni taqozo etadi. O'zbekistonda soliq xulq-atvori samaradorligini baholashning mustahkam mezonlari va usullarini ishlab chiqish zarurati hukumatning soliq tizimini ilg'or xalqaro tajribalar asosida takomillashtirishga intilishi bilan kuchaymoqda.

MAVZUGA OID ODABIYOTLAR SHARHI

Soliq xulq-atvorini takomillashtirish maqsadida imtiyozlarini taqdim etish orqali hukumat iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatishi va ijtimoiy muammolarni bilvosita hal qilishi mumkin, ammo bu chora-tadbirlarning samaradorligi soliq tizimini ortiqcha yuklamasdan, belgilangan maqsadlarga erishishini ta'minlash uchun ehtiyotkorlik bilan baholashni talab qiladi [2]. Soliq xarajatlari davlat xarajatlari va iqtisodiy faoliyatga ta'sir ko'rsatish orqali fiskal siyosatda hal qiluvchi rol o'ynaydi, lekin ular siyosat maqsadlariga samarali hissa qo'shishi va fiskal holatga putur yetkazmasligi uchun qat'iy boshqaruv va shaffoflikni talab qiladi.

Kumar va boshqalar matematik modellashtrish nuqtai nazaridan quyidagilarni ta'kidlagan: "Ekonometrik usullar soliq xulq-atvori samaradorligi indekslarini yaratish, ixtiyoriy va majburiy rioya qilish faktorini yaratish uchun asosiy komponent tahlilidan foydalanadi. Ushbu modellar uzoq muddatli ishlash tendensiyalari va yaxshilanishi kerak bo'lgan sohalarini ta'kidlaydi" [3].

Serikova va boshqalar esa "Institutsional modellar tashkiliy tuzilmani va soliq xulq-atvori doirasidagi siyosat uyg'unligini baholaydi. Tadqiqotlar operatsiyalarni optimallashtirish va muvofiqlikni oshirishda tuzilgan tizimlarning rolini" ta'kidlaydi [4].

M.Bernaskoni va J.Bernxofer samarasiz soliq tekshiruvlari jami muvofiqlikni oshiradi degan gipotezani qo'llab-quvvatlaydi va bu natijani soliq to'lovchilarning xulq-atvorini noto'g'ri tushinishi bilan bog'laydi, bunda audit ma'lum bir natijaga olib kelmaydi. Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot audit samaradorligining umumiy to'xtatuvchi ta'siri haqida aralash dalillarni taqdim etadi [5].

S.Beer soliq xulq-atvorini ta'minlashda yuzma-yuz tekshiruvlar soliq qonunchiligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, sayyor soliq tekshiruvlari esa salbiy ta'sir ko'rsatadi. Umuman olganda, ushbu tadqiqotlar nega soliq to'lovchilar majburiyatlarni bajarishi kelajakdagi qonunbuzarliklarni oldini olishga, rag'batlantirish yo'li orqali erishiladi degan savolni tug'diradi. Ushbu natijalar uchun muallif bir nechta xatti-harakatlar tushuntirishlari taklif qilingan [6].

F. Isayev soliq tekshiruvlarida o'ziga xos to'xtatuvchi ta'siri bo'yicha oldingi ishlarda audit samaradorligini hisobga olmaydi. Tadqiqotlarda odatda tekshiruvdan o'tgan soliq to'lovchilarning umumiy javobini tahlil qilish uchun ma'muriy ma'lumotlardan foydalangan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, soliq xulq-atvorining bajarilishi auditdan keyingi soliqqa rioya qilishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [7].

Yuqoridagilarga asoslanadigan bo'lsak, soliq xulq-atvorini baholashning nazariy yondashuvlari samaradorlikni optimallashtirish uchun miqdoriy ko'rsatkichlar, tizimli integratsiya va raqamli modernizatsiyani birlashtirishga qaratilgan. Yondashuvni tanlash baholashning aniq maqsadlariga, ya'ni muvofiqlikni yaxshilashga, daromadlarni yig'ishni kuchaytirishga yoki ma'muriy samaradorlikni tartibga solishga bog'liq.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Respublikamizda soliq xulq-atvori orqali rag'batlantirish muhitini takomillashtirish ularni soliqqa tortish bilan bog'liq ilmiy tadqiqot ishlari tadqiqotning umumiy va individual usullaridan foydalanishni zarurat qilib qo'yadi. Mazkur maqola doirasidagi tadqiqotlarda bugungi kunda ko'proq qo'llaniladigan dilektik, abstraksiya, qiyosiy tahlil, induksiya va deduksiya, sintez va tahlil, mantiqiy fikrlash hamda matematik modellashtirish kabi usullardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Institutsional iqtisodiyot soliq xarajatlari siyosati samaradorligini oshirish va fiskal boshqaruvni takomillashtirish uchun institutsional islohotlar va boshqaruv mexanizmlarining muhimligini ta'kidlaydi. Xulq-atvor iqtisodiyoti individual va jamoaviy xulq-atvorga ta'sir qiluvchi psixologik tarfakashlik va qaror qabul qilish jarayonlari haqida tushuncha beradi.

Xulq-atvor iqtisodiyoti nuqtai nazaridan soliq xarajatlarini tahlil qilish, yo'qotishdan voz kechish yoki ramka effektlari kabi noto'g'ri tushunchalar soliq to'lovchilarning soliq imtiyozlariga bo'lgan munosabatiga qanday ta'sir qilishi mumkinligini ko'rib chiqadi. Xulq-atvor iqtisodi shuni ko'rsatadiki, odamlar soliq xarajatlariga siyosat qanday tuzilganiga yoki e'lon qilinganiga qarab, an'anaviy davlat xarajatlariga nisbatan boshqacha munosabatda bo'lishlari mumkin. Xulq-atvorning noto'g'riligini tushunish, xatti-harakatlarga ta'sir qilish va siyosat maqsadlariga erishishda samaradorligini oshirish uchun soliq xarajatlari siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish haqida ma'lumot berishi mumkin.

Bizga ma'lumki, bugungi kunda soliq tekshiruvlarining kameral soliq tekshiruvi, sayyor soliq tekshiruvi va soliq auditi kabi turlari allaqachon amaliyotga qo'llanib kelinmoqda va ular bugun soliq to'lovchi tomonidan soliq majburiyatlarining bajarish holatiga qarab amalga oshirib kelinmoqda. Soliq to'lovchilar soliq xavfi darajasini aniqlash mezonlari va soliq to'lovchilarni xulq-atvori bo'yicha toifalarga ajratish tartibiga ko'ra soliq xavfi darajasiga qarab past, o'rta va yuqori xavfli toifalarga ajratiladi.

Xususan, soliq tekshiruvlarining alohida turi bo'lmish yuqori xavfli toifalarga nisbatan soliq auditi tayinlanadi va ushbu soliq tekshiruvi bo'yicha mamlakatimizda deyarli tadqiqotlar olib borilmagan bo'lib, uning samarasi, audit samaradorligi masalalari xorijiy mamlakatlarda tadqiqot sifatida keng o'rganilgan. Bu ushbu tadqiqotda audit samaradorligi bo'yicha to'xtalib o'tmoqchimiz, sababi uni batafsil o'rganish zarurati mavzuning dolzarbligini asoslab beradi [8].

Soliq xulq-atvorining shakllanishi, soliq daromadlarni samarali yig'ish, soliq qonunchiligini amalga oshirish va ixtiyoriy rioya qilishni ta'minlash orqali mamlakatning fiskal barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Soliq xulq-atvori samaradorligi nafaqat uning soliqlari to'lash bo'yicha maqsadlarga erishish qobiliyatini aks ettiradi, balki xarajatlar va ma'muriy yuklarni minimallashtirgan holda adolat va shaffoflikni ta'minlash qobiliyatidir. Uning samaradorligini har tomonlama baholash uchun aniq belgilangan va ko'p o'lchovli mezonlar muhim ahamiyatga ega.

Soliq xulq-atvori samaradorligini baholashda faoliyatning miqdoriy va sifat jihatlari hisobga olinishi kerak. Daromadlarni yig'ish samaradorligi, muvofiqlik darajalari va ma'muriy xarajatlar kabi asosiy ko'rsatkichlar operatsion muvaffaqiyat haqida o'lchanadigan tushunchalarni beradi. Shu bilan birga, tenglik va adolatlilik, soliq to'lovchilarning qoniqishi va ilg'or texnologiyalarning integratsiyasi kabi kengroq o'lchovlar zamonaviy soliq tizimi uchun zarur bo'lgan ijtimoiy, axloqiy va texnologik jihatlarni aks ettiradi.

Ushbu mezonlar iqtisodiy, ijtimoiy va boshqaruv maqsadlariga erishishda soliq tizimlari qanday ishlashini tushunish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ular soliqchilar va manfaatdor tomonlarga kuchli tomonlarini

aniqlash, zaif tomonlarini bartaraf etish va milliy rivojlanish maqsadlariga mos islohotlarni amalga oshirish imkonini beradi. Soliq ma'muriyatchiligini ushbu ob'ektivlar orqali baholash orqali mamlakat o'zining moliyaviy tuzilmalarida ishonch, javobgarlik va barqarorlik muhitini yaratishi mumkin.

Shuningdek, muvofiqlik darajalari soliq xulq-atvori samaradorligining asosi bo'lgan soliq to'lovchining xatti-harakati va qonuniy soliq majburiyatlari o'rtasidagi muvofiqlik darajasini ifodalaydi. Bunga quyidagilar kiradi [9]:

- ixtiyoriy rioya qilish - jarayonlarning soddaligi, adolatlilik va rioya qilishdan ko'rilgan foyda ta'sirida soliq tizimiga bo'lgan ishonchning aksi;

- to'xtatishga asoslangan muvofiqlik - audit va jazolar kabi ijro mexanizmlarining soliq qonunlariga rioya qilishni rag'batlantirishga ta'siri;

- xulq-atvoriga oid tushunchalar - soliq to'lovchilarning qonunchilikka rioya qilishga munosabatini, shu jumladan adolat va hukumatning javobgarligi haqidagi tasavvurlarini shakllantiradigan psixologik, madaniy va ijtimoiy omillarning roli.

Shunday qilib, muvofiqlik darajasini tushunish soliq qonunchiligining tarkibiy va xulq-atvor omillarini aniq ko'rish imkonini beradi va maqsadli islohotlar uchun yo'lni taklif qiladi.

Respublikada adolatli, shaffof, uzoqqa mo'ljallangan va xalqaro andozalarga javob bera oladigan soliq tizimini yaratishga qaratilgan soliq islohotlari iqtisodiy, huquqiy jihatdan har tomonlama asoslangan hamda soliq to'lovchilar uchun qulay va manfaatli ekanligini ko'rsatmoqda. Tadbirkorlik sub'ektlari va investorlar faoliyatini soliq sohasida kafolatlashning huquqiy asosi yaratilib, yangi Soliq konsepsiyasi, Soliq kodeksi va 150 dan ortiq qonun, Farmon, qaror va boshqa me'yoriy hujjatlar qabul qilindi. Soliq yukini keskin pasaytirish maqsadida Soliq turlari 13 tadan 9 taga kamaytirildi. Tovar aylanmasidan 3,2 foiz miqdorda olinadigan ajratmalar hamda Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i (8 foiz) to'lanishi bekor qilindi, mulk solig'i stavkasi 5 foizdan 1,5 foizga pasaytirildi, QQS stavkasi 20 foizdan 12 foizga tushirildi. Yagona ijtimoiy to'lov stavkalari 25 foizdan 12 foizga tushirilishi hamda Daromad solig'ini hisoblashning oshib boruvchi shkalasidan (eng yuqori stavkasi - 22,5 foiz) voz kechilib, qat'iy 12 foizga tushirilishi natijasida ish haqiga soliq yuki qariyb 2 baravar pasaydi.

Xorijiy davlatlar tajribasi o'rganilganda: Yevropa davlatlari Shvetsiyada daromad solig'i stavkasi 56,9%, Angliyada 20-45%, Daniyada 55,6%, Ispaniyada 45%, QQS stavkasi Daniya, Norvegiya, Shvetsiyada - 25 %, Finlyandiyada - 24%, Vengriyada - 27 %, Rossiya, Belarus va Ukrainada - 20 %ni tashkil qilgan.

Bundan tashqari, kadastr agentligi ma'lumotlari jamlanganligi hamda "e-imtiyoz" dasturi orqali respublika bo'yicha 66,5 mingta noqishloq yer solig'i to'lovchilari hamda 61,9 mingta mol-mulk solig'i to'lovchilarning hisobotlari to'liq avtomatlashtirildi. Aylanmadan olinadigan soliq hisoboti respublika bo'yicha 359,4 mingta to'lovchiga 100 foiz to'liq avtomatlashtirildi. Elektron hisobvara-faktura, onlayn nazorat kassa texnikasi, "marketpleys" tizimi ma'lumotlari hamda Bojxona ko'mitasi bilan real vaqt rejimida ma'lumot almashishni joriy etish orqali QQS hisoboti 173,9 mingta to'lovchiga (86 foiz) avtomatlashtirildi (1-jadval).

1-jadval. Soliq turlari bo'yicha 2024-yil III chorak davomida budjetga tushgan tushumlar to'g'risida[10].

№	Soliq turlari	2024-yil III chorak holatiga tushum (mlrd. so'm)	Ulushi (foiz)
	Budjetga tushumlar, jami	49 169	100
	shu jumladan:		
1	Qo'shilgan qiymat solig'i	10 628	21,6
2	Aksiz solig'i	4 681	9,5
3	Foyda solig'i	11 885	24,2
4	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i	8 481	17,2
5	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	4 536	9,2
6	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	197	0,4
7	Mol-mulk solig'i	1 628	3,3
8	Yer solig'i	1 994	4,1
9	Aylanmadan olinadigan soliq	756	1,5
10	Davlat boji va jarimalar	1 448	2,9
11	Boshqa tushumlar va yig'imlar	2 936	6,0

Yuqoridagi ma'lumotlarga asoslangan holda aytish mumkinki soliq xulq-atvorining shakllanishi norasmiy shaklda bandlik yoki soliqdan qochishga urinishlar sonini kamaytiradi bu esa davlat byudjetiga tushumlarning ko'payishiga olib keladi.

Soliqlarning mohiyatidan kelib chiqadigan soliq to'lovchilar va davlatning soliq organlari tomonidan ifodalanadigan iqtisodiy manfaatlarining obyektiv ravishda o'ziga xos nomuvofiqligi ularning xatti-harakatlari modellarini oldindan belgilab beradi. Tadqiqimizda soliq to'lovchilar xulq-atvor modelini tanlashning quyidagi asosiy omillari ta'kidlangan:

- soliq munosabatlari subyektlari faoliyati amalga oshiriladigan o'ziga xos vaziyat (belgilangan normalarni izohlashning noaniqligi va noaniqligi, alohida moddalarning matn matnida nomuvofiqliklar mavjudligi, shuningdek, soliq qonunchiligining yuqori dinamikasi);

- soliq munosabatlari subyektlari tomonidan qo'yilgan maqsad (masalan, soliq to'lovchilar - soliq to'lovlarini minimallashtirish/optimallashtirish va davlat byudjet tizimi byudjetlariga tushumlarni ta'minlash);

- xatti-harakatlarning muayyan modelidan foydalanish imkoniyatlarini tanqidiy baholash (xususan, mansabdor shaxslarning professionalligi, axborot bazasi va ma'lumotlarni qayta ishlash texnologiyalari, boshqa ishtirokchilarning xatti-harakatlarini baholash (gorizontal va vertikal).

Retrospektiv tahlil soliq munosabatlari ishtirokchilari xulq-atvorining asosiy modellarini va ularning o'zgarishi tendensiyalarini aniqlashga imkon berdi. Soliq to'lovchilar uchun xavf darajasi mezonida xulq-atvorning ikkita asosiy modeli aniqlandi: faol va passiv.

Passiv xulq-atvor modeli soliq tavakkalchiligining nisbatan yuqori darajasini qabul qilishga yo'naltirishni nazarda tutadi. Shunday qilib, faol xulq-atvor modelining tajovuzkor shakli bo'lsa, huquqni suiiste'mol qilish, shu jumladan soliq to'lovchilar tomonidan kichik bitimlarning birinchi bosqichida "provokatsion" tarzda sudga tortilishi istisno qilinmaydi.

Faol xulq-atvor modelida risk-neymal va diskret shakllari aniqlangan. Xavfsiz shakl soliq to'lovchi tomonidan amaldagi qonun hujjatlarida belgilangan soliqlarni hisoblash va to'lashning barcha qoidalariga qat'iy rioya qilish, normalar noaniq talqin qilingan taqdirda esa, eng neymal qarorlar, soliq to'lovlarini ortiqcha to'lash, shu jumladan xarajatlar bo'yicha qabul qilinishi bilan tavsiflanadi. Diskret shaklda soliq to'lovlarini optimallashtirish bo'yicha faol choralar cheklangan darajada qo'llaniladi.

Soliq organlarining funksional faoliyatini o'rganish ularning xatti-harakatlarining uchta asosiy modelini aniqlash imkonini berdi: tajovuzkor (repressiv va majburlash); liberal-tahlil va xizmat. Liberal-tahlil modeli soliq qonunchiligini buzish faktlari va sabablarini aniqlash bilan oldindan belgilangan soliq organlarining faoliyati sifatida tavsiflanadi. Nihoyat, xizmat ko'rsatish - soliq majburiyatlarini vijdonan bajarish uchun sharoit yaratishga qaratilgan.

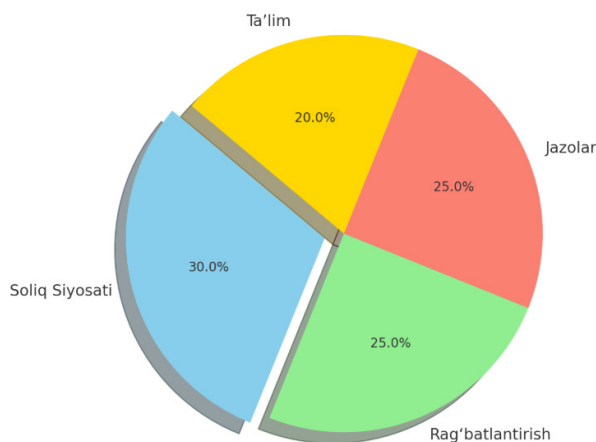
Davlat soliq xulq-atvorini shakllantirish uchun quyidagi vositalardan foydalanadi:

Soliq siyosati orqali, soliq stavkalarining adolatli va maqbul darajada belgilanishi; imtiyozlar va chegirmalar orqali rag'batlantirish; progressiv soliq tizimi orqali daromad taqsimotini muvozanatlashtirish.

Rag'batlantirish choralari orqali, soliq to'lovchilarga imtiyozlar berish; halol soliq to'lovchilarni mukofotlash tizimi; soliq shaffofligini oshirish.

Jazolash tizimi orqali, soliqdan bo'yin tovlashga nisbatan qat'iy choralar ko'rish; yuridik va jismoniy shaxslar uchun jazo mexanizmlari; soliq qoidalariga rioya qilmaganlarga nisbatan jarimalar tizimi.

Ta'lim va axborot-targ'ibot ishlari orqali, fuqarolarni soliq tizimi haqida xabardor qilish; soliq madaniyatini shakllantirish; maktab va oliy ta'lim muassasalarida soliq bilimlarini o'qitish (1-rasm).

1-rasm. Soliq xulq-atvoriga ta'sir etuvchi asosiy omillar[14].

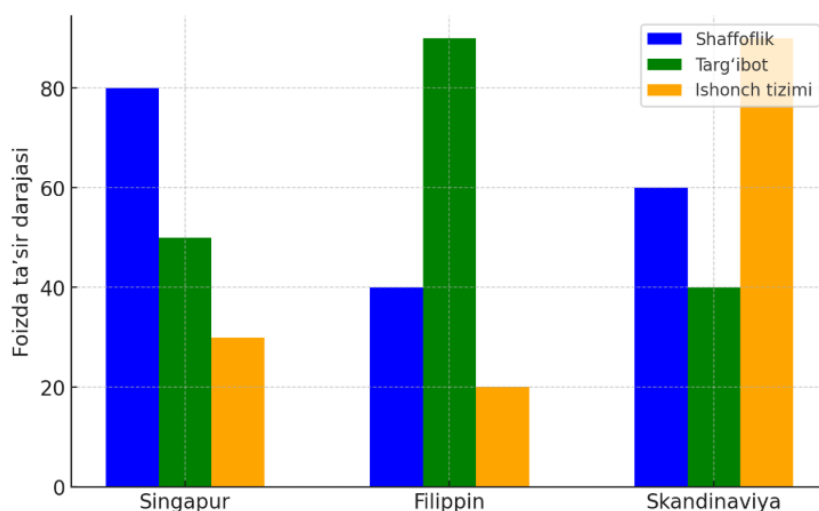

1-rasm ma'lumotlari asosida aytish mumkinki bizning fikrimizcha soliq xulq-atvoriga ta'sir etuvchi asosiy omil bu soliq siyosatidir (30), jazolar va rag'batlantirishlar (25%) va ta'lim darajasi (20%) ham ahamiyatli lekin aholining ta'lim darajasining yetishmasligi yoki behabarligi soliq to'lovchilarda soliq to'lashdan bosh tortish va soliq xulq-atvoriga salbiy ta'sir etmoqda. Soliq to'lovchilarni ogohlikka chaqirish va ularni soliq ma'murchiligidagi o'zgarishlardan doimiy habardor etib turish natijasida soliq to'lovchilarda faol xulq-atvor shakllanishi mumkin.

Bu borada xorijiy davlatlar tajribasini tahlil qilsak, Singapur soliq xulq-atvorini shakllantirishda shaffoflik, xizmat sifati va texnologik innovatsiyalarga asoslangan strategiyalarni qo'llaydi. Davlat soliq to'lovchilarning halol va intizomli bo'lishini ta'minlash uchun soliqlarga oid barcha ma'lumotlarni ochiq e'lon qiladi. Soliq jarayonlari maksimal darajada soddalashtirilgan bo'lib, fuqarolar va tadbirkorlar uchun qulay elektron platformalar joriy etilgan. Bugungi kunda Singapurda soliq to'lovchilarning 80% dan ortig'i soliqlarni onlayn tarzda deklaratsiya qiladi va to'laydi.

Soliq xizmati fuqarolarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash uchun maxsus maslahat markazlari va raqamli xizmatlar orqali tezkor yordam ko'rsatadi. Shu bilan birga, soliq stavkalari ham maqbul darajada belgilangan bo'lib, soliq 17% ni tashkil etadi, jismoniy shaxslar uchun esa progressiv soliq tizimi amal qiladi va daromadga qarab 0% dan 22% gacha belgilangan [11].

Ushbu yondashuv tadbirkorlik muhitini rivojlantirish, soliqlarning o'z vaqtida va to'liq to'lanishini ta'minlash hamda iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi (2-rasm).

2-rasm. Xalqaro soliq xulq-atvorini shakllantirish strategiyalari [12].

Filippin soliq xulq-atvorini shakllantirishda targ'ibot va ta'lim dasturlariga katta e'tibor qaratadi. Davlat aholining soliqlarga munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirish va soliq to'lash intizomini oshirish maqsadida keng ko'lamli axborot-targ'ibot kampaniyalarini amalga oshiradi. Mamlakatda soliq to'lovchilarning xabardorligini oshirish uchun "Taxpayer Education and Assistance Program" joriy etilgan bo'lib, har yili yuz minglab fuqarolar ushbu dastur orqali soliq qonunchiligi bo'yicha tushuncha oladi.

Filippin davlat soliq xizmati – Bureau of Internal Revenue (BIR) tomonidan olib borilayotgan ma'lumot tarqatish ishlari natijasida oxirgi o'n yillikda soliq tushumlari sezilarli darajada oshgan. Agar 2010-yilda mamlakat yalpi ichki mahsulotining (YalM) atigi 12% i soliqlardan tushgan bo'lsa, 2022-yilga kelib bu ko'rsatkich 15,6% ga yetdi [12].

Filippinda soliq tushumlarini oshirish bo'yicha yana bir muhim chora – ixtiyoriy soliq deklaratsiyalarini rag'batlantirish va soliq to'lovchilarni mukofotlash dasturlaridir. Davlat halol soliq to'lovchilarni rag'batlantirish uchun "Top Taxpayers Recognition Program" ni yo'lga qo'ygan bo'lib, bu orqali eng katta miqdorda soliq to'lagan yuridik va jismoniy shaxslar maxsus e'tirof etiladi. 2023-yilda ushbu dastur doirasida 600 dan ortiq kompaniya va tadbirkor soliq intizomi uchun mukofotlandi. Shuningdek, hukumat kichik va o'rta biznes subyektlari uchun soliq imtiyozlarini kengaytirib, rasmiy ro'yxatdan o'tishni rag'batlantirishga harakat qilmoqda.

2018-yilda qabul qilingan TRAIN (Tax Reform for Acceleration and Inclusion) islohoti doirasida o'rtacha ish haqi oluvchi fuqarolar uchun daromad solig'i 32% dan 25% ga tushirildi, bu esa norasmiy iqtisodiyotdan chiqqan ishchilarning soliq to'lashga tayyorligini oshirdi.

Bundan tashqari, Filippin hukumati texnologik yechimlardan ham keng foydalanib, soliq yig'imlarini oshirishga intilmoqda. Masalan, elektron soliq to'lov tizimi (eFPS – Electronic Filing and Payment System) orqali soliq deklaratsiyalarining 90% dan ortig'i onlayn tarzda topshiriladi. 2020-yildagi COVID-19 pandemiyasi vaqtida bu tizim soliq tushumlarining barqaror saqlanishiga yordam berdi. BIR shuningdek, nazoratni kuchaytirish uchun

sun'iy intellekt asosida ishlovchi ma'lumotlar tahlili tizimlarini joriy etmoqda, bu esa soliqdan bo'yin tovlash holatlarini aniqlashda muhim rol o'ynamoqda. Filippin tajribasi shuni ko'rsatadiki, soliqqa oid xabardorlikni oshirish va texnologiyalardan foydalanish soliq intizomini mustahkamlashga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Skandinaviya mamlakatlari – Shvetsiya, Norvegiya va Daniya soliq xulq-atvorini shakllantirish bo'yicha dunyodagi eng ilg'or tajribaga ega hududlardan biri hisoblanadi. Ushbu davlatlarda soliq to'lash nafaqat majburiyat, balki fuqarolik burchi sifatida qabul qilinadi. Soliq tizimining asosiy ustunlari – fuqarolar va davlat o'rtasidagi ishonch, yuqori darajadagi shaffoflik hamda soliqlarning samarali qayta taqsimlanishi hisoblanadi. Ushbu yondashuv natijasida Skandinaviya mamlakatlarida soliq to'lashga bo'lgan ijobiy munosabat shakllangan bo'lib, aholi soliqlarni majburiyat sifatida emas, balki jamiyatga qo'shayotgan hissasi deb biladi.

Skandinaviya mamlakatlarining soliq daromadlari yalpi ichki mahsulot (YalM) ning katta qismini tashkil qiladi. Masalan, 2022-yilda Daniyada bu ko'rsatkich 46,9%, Shvetsiyada 42,6%, Norvegiyada esa 38,8% ni tashkil etdi, bu esa Yevropa Ittifoqi o'rtacha ko'rsatkichi (41,7%) bilan deyarli teng yoki undan yuqori darajada [13]. Soliq stavkalari nisbatan yuqori bo'lishiga qaramay, aholi bunday tizimni qo'llab-quvvatlaydi, chunki davlat soliqlardan tushgan mablag'ni sog'liqni saqlash, ta'lim, infratuzilma va ijtimoiy himoya tizimlariga samarali yo'naltiradi. Skandinaviya mamlakatlarida sog'liqni saqlash xizmatlarining 80-90% i davlat tomonidan moliyalashtiriladi, bu esa aholining soliqlarni ijtimoiy barqarorlikka hissa sifatida qabul qilishiga sabab bo'ladi.

Bundan tashqari, soliq jarayonlari maksimal darajada avtomatlashtirilgan bo'lib, soliq to'lovchilarning hayotini yengillashtirishga qaratilgan. Masalan, Shvetsiyada soliq deklaratsiyalarining 95% avtomatik ravishda to'ldiriladi va fuqarolar faqat tasdiqlash tugmachasini bosish orqali soliqlarini to'lashlari mumkin. Daniyada ham soliq deklaratsiyalarining 90% dan ortig'i avtomatlashtirilgan tizimlar tomonidan shakllantiriladi. Norvegiyada esa 2023-yilda soliq to'lovchilarning 84% i o'z soliqlarini onlayn tizim orqali to'lagan. Ushbu yondashuv soliqlarni to'lash jarayonini soddalashtirib, soliq intizomini yanada oshirishga yordam beradi.

Skandinaviya mamlakatlarining soliq siyosati shuningdek, yuqori darajadagi shaffoflik bilan ham ajralib turadi. Davlat barcha soliq tushumlari qanday ishlatilayotganini fuqarolarga ochiq e'lon qiladi, bu esa ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. Masalan, Daniyada har bir fuqaro o'z to'lagan soliqlari qaysi davlat xizmatlariga yo'naltirilayotganini maxsus hukumat portalida ko'rish mumkin. Shvetsiyada esa soliqdan tushgan mablag'larning qanday taqsimlanishi yillik hisobotlar orqali muntazam e'lon qilinadi. Bu yondashuv soliq to'lovchilarning ishonchini oshiradi va soliqdan bo'yin tovlash darajasini minimal darajaga tushiradi.

Skandinaviya tajribasi soliqlarni shaffoflik, ishonch va samarali qayta taqsimlash orqali fuqarolar ongida majburiyat emas, balki ijtimoiy birdamlik vositasi sifatida shakllantirish mumkinligini ko'rsatadi. Ushbu model davlat va jamiyat o'rtasida mustahkam hamkorlikni rivojlantirib, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, soliq xulq-atvorini samarali ta'minlash O'zbekiston fiskal tizimining samarali, adolatli va mamlakatning uzoq muddatli rivojlanish maqsadlarini qo'llab-quvvatlashga qodir bo'lishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston innovatsion metodologiyalarni qo'llashda davom etish, ilg'or xalqaro tajribalardan foydalanish hamda shaffoflik va adolatga e'tibor qaratish orqali soliq tizimini mustahkamlashi, jamoatchilik ishonchini oshirishi va kengroq iqtisodiy intilishlariga hissa qo'shishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Isaev, F. (2021). Мол-мулкни солиққа тортишни такомиллаштириш. Iqtisodiyot Va Innovatsion Texnologiyalar, (6), 326–333. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/12224
2. Barrios, S., Moscarola, F., Figari, F., Gandullia, L., & Riscado, S. (2020). The fiscal and equity impact of social tax expenditures in the EU. *Journal of European Social Policy*, 30, 355–369. <https://doi.org/10.1177/0958928719891341>.
3. Kumar, S., Nagar, A., & Samanta, S. (2016). Indexing the Effectiveness of Tax Administration
4. Serikova, M., Sembiyeva, L., Mussina, A., Kuchukova, N., & Nurumov, A. (2018). The institutional model of tax administration and aspects of its development. *Investment Management and Financial Innovations*. [https://doi.org/10.21511/IMFI.15\(3\).2018.23](https://doi.org/10.21511/IMFI.15(3).2018.23)
5. Bernasconi, M., Bernhofer, J., (2020) Catch me if you can: testing the reduction of compound lotteries axiom in a tax compliance experiment. *J. Behav. Experim. Econ.* 84, 101479.
6. Beer, S., Kasper, M., Kirchler, E., Erard, B., (2020) Do audits deter or provoke future tax noncompliance? Evidence on self-employed taxpayers. *CESifo. Econ. Stud.* 66 (3), 248–264.
7. Isaev, F. (2023). Tax inspections: an analysis of audit effectiveness. *Economics and Innovative Technologies*, 11(1), 394–401. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss1/a42
8. Шодиев, А. (2024). Молиявий бошқарув учун солиқ харажатларини ҳисобга олишнинг назарий асослари. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 25(2), 216–221. Retrieved from <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/1514>
9. Бабаев, Ф. (2024). Анализ критериев оценки и измерения эффективности налогового администрирования. *Экономическое развитие и анализ*, 2(12), 267–275. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/eitt/article/view/64371>

10. <https://gov.uz/oz/soliq/sections/view/16862> - O'zbekiston Respublikasi Soliq Qo'mitasi ma'lumotlari
11. <https://www.iras.gov.sg/who-we-are/what-we-do/taxes-in-singapore/the-singapore-tax-system>
12. <https://philpad.com/income-tax-table-philippines/>
13. <https://gflolaw.com/nalogi-v-sweden/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
